

הקדמה

לאחר מה שלמדנו בפרקים הקודמים שיצר הרע 'תוקף' את ישראל יותר מאשר את אומות העולם, מבאר המהר"ל בפרק זה מהי החידויות של חטא העבודה הזרה בין שאר הניסיונות. עבודה זרה היא אחד החטאים החמורים ביותר בתורה. למרות חומרת החטא אנו רואים שעם ישראל שוב ושוב נופל בחטא זה. מהי הסיבה לכך שעם ישראל עובר דווקא על חטא זה מכל החטאים? שאלה זו היא המוקד של פרק זה. במרכז הפרק מלמד המהר"ל את הדיון בין רב אשי לבין מנשה המלך שעבד עבודה זרה, ומבאר שעם ישראל נמשך לעבודה זרה לא בשל מחשבה מוטעית אלא בשל תאוה עצומה, שאנו כבני אנוש מתקשים להבין מה מקורה.

ביאורים

החטא הנפוץ ביותר בקורות ישראל בתנ"ך הוא העבודה הזרה. נשאלת השאלה מדוע ישראל נפלו שוב ושוב דווקא בחטא זה? תשובה לכך נמצא בסיפור על מנשה, אחד המלכים עליו נאמר שעבד עבודה זרה באופן הקיצוני ביותר, ככתוב (מלכים ב כא ב-ה) "ויעש הרע בעיני ה'... וישתחוו לכל צבא השמים ויעבד אתם". רב אשי, מגדולי האמוראים, התייחס למנשה החוטא בזלזול. הוא חשב שמנשה חטא בגלל טעות שכלית. מהי אותה הטעות שהובילה לעבודה זרה?

מתוך התבוננות בטבע מתגלים לעינינו ניגודים עצומים: אור וחושך, מים ואש, קור וחום. גם באדם עצמו פועלים כוחות הפוכים. נטיות לטוב ולישר ומאידך נטיות שפלות להרע ולהזיק.

אך למרות הניגודים הגדולים, כשהאדם מציב לעצמו מטרה הוא מכוון את כל פעולותיו להשגתה. אם הוא רוצה לעשות טוב - אז כל מעשיו יהיו טובים. לא ייתכן שאדם עם מטרה יעשה פעולות הפוכות לרצונו. למשל, אדם שבונה בית - לא יהרוס אותו בתום הבנייה. אם במהלך הבניה נעשית פעולה מזיקה לבית, כנראה שיש מישהו אחר שרוצה לחבל בפעולתו. כך גם כשאנו מביטים על העולם המלא סתירות והפכים. אנו רואים את הצדדים הטובים. יש מישהו שברא אותם. אך לא ייתכן שכל אותם הדברים הרעים בעולם נובעים ממנו, שהרי זה בניגוד לרצונו. לא יעלה על הדעת שריבוי פעולות סותרות הן מעשי בורא אחד שמגמתו אחת. חייבים לומר שיש מישהו אחר, כוח נוסף, שמתנגד לו ומושך לכיוון השני. כך זה בטוב וברע הקיימים במציאות, וכך הוא גם בכל ההפכים הקיימים בעולם. מכאן שמוכרחים לומר שיש אל טוב ויש אל רע. יש אל האהבה ויש אל השנאה. לא ייתכן שהשנאה מגיעה מאל האהבה. מכאן שהיא חייבת להגיע מכוח אחר. מכיוון שהאדם רוצה 'לשמור' על יחסים טובים עם כל האלים כדי שהכוחות שבו יפעלו לפי רצונו הוא חייב לעבוד את כל אותם הכוחות.

רב אשי סבר שהסיבה לעבודה הזרה קשורה לתפיסה מוטעית זאת. ואם הם טעו בכך ואנחנו לא - אין ספק שהם אינם יותר חכמים מאיתנו.

מנשה התגלה אליו והוכיח לו שאין הדבר נכון. העבודה זרה שעבד אינה נובעת מטעות שכלית. הוא היה יותר חכם מאיתנו והראיה לכך היא שהיה חכם גדול בהלכה. נוסף על כך, החכם, כאשר הוא מזהה שהתאוה כמעט ומעבירה אותו על דעתו הוא מחפש להביא על עצמו מעכבים חיצוניים - סינונים באינטרנט, חברה שתמנע ממנו כשלוונות ועוד. לעומת זאת, מי שאינו חכם מחפש במקרה כזה דרכים לסלק את החסמים החיצוניים ולאפשר לעצמו כישלון. מנשה אומר לרב אשי, שבניגוד אליו, שנגרר על אף ששם מעכבים חיצוניים, אילו רב אשי היה שם הוא היה מחפש להסיר ממנו מעכבים. אם-כן, מהי הסיבה שבגללה חטא? יצר הרע אדיר, שלא קשור לשכל. דבר זה יתברר בהמשך הדברים.

יודע עד כמה החטא הוא רע. ⁴לכן אמר לו מנשה, אילו היית בדורנו, לא היית עושה כמעשה החכם, ששמח על המעכב ממנו לחטוא, אלא אם הייתה לך מניעה, כמו הגלימה שהיא מעכבת את האדם מלרוץ, ⁵היית מרים שולי הגלימה כדי שלא יעכב אותך לרוץ אחר עבודת כוכבים. כי אתה אינך חכם כמו אנשי אותו הדור, שהם היו שמחים שיבוא להם דבר שיעכב אותם, כדי שלא יחטאו, מפני שידעו מהו גודלו של חטא. אבל אתה ⁶אינך חכם כמוהם, והיית אוהז שולי גלימתך, כדי שלא יהיה שום דבר חיצוני המעכב אותך, והיית רץ אחרי העבירה, אחר עבודת הכוכבים. למד מכאן כי אנשי הדורות ההם היו חכמים גדולים, וחטאו מפני שהיה היצר מושל בהם. ויש להבין, את 'דברי רב אשי, שאמר למנשה מאחר שהייתם חכמים גדולים, על כך שלמדו מהיכן בוצעו את הפת, וכי חכמה גדולה הי שבו שיועד מהיכן בוצעים? ונראה לומר, שרב אשי חשב, שהדורות הראשונים טעו לעבוד עבודה זרה - מפני שחשבו ⁷שלא יתכן שיש לעולם רק בורא אחד, כי אם לעולם יש רק בורא אחד, איך יתכן שאנו מוצאים בעולם דברים רבים והם הפכיים זה לזה. גם בקרב 'פילוסופים מקובלת ההנחה שמדבר אחד ⁸תבוא פעולה בעלת אופי אחד, ולא יתכן שמדבר אחד יצאו 'פעולות הפוכות, כמו שלא יתכן שהאש תקרר, כי האש במהותה מחממת, והמים הם שמקררים. כשם שלא יתכן שדבר אחד יפעל שתי פעולות הפוכות זו מזו, כך לא יתכן שמהאחד יצאו דברים שהם הפוכים האחד מהאחר. לכן הסיקו חכמים אלו, ⁹שהבוראים רבים, ולפי מספר הבוראים ישנם נפעלים בעולם.

פרק ג

נושא הפרק: מדוע חטאו ישראל בעבודה זרה יותר משאר חטאים. וכיצד מבואר אחד ישנם במציאות דברים רבים ומנוגדים

יש לשאול, אחר שהתבאר הטעם למה נמצא בישראל יותר היצר לחטא, אבל יש לתת סבה למה היה נמצא חטא העבודת גלולים יותר משאר חטאים? ובפרק חלק (סנהדרין קב. א): 'רב אשי מוקי אשלישה מלכים, אומר: למחר נפתח בחבריא. אתא מנשה איתחזי ליה בחלקא, חברך וחברי דאבדי קרית לן?! מהיכי בעית למשריה המוציא? אמר ליה: לא ידענא. אמר ליה: למשרי המוציא לא גמירת, וחברא קרית לן?! אמר ליה: גמרא מיהא גמור, ולמחר דרישנא ליה משמך בפרקא. אמר ליה: מהיכי דקרים בשולא. ²אמר ליה: מאחר דחכימת כלי האי, מאי טעמא קא פלחיתו לעבודת גלולים? אמר ליה: אי הוית התם, הוית נקיטת בשפולי גלימא ויהתת אפתראי. למחר אומר: נפתח ברבנותא, עד כאן.

וידעה לומר, כי רב אשי היה סובר כי היו טועים אחר העבודת גלולים, ולא היה הדבר הזה משום יצרם הרע שהיה גובר בהם, רק בשביל שלא היו חכמים כל כך, ולכן טעו אחר העבודת גלולים. והשיב לו, כי דבר זה אינו, כי חכמים היו, רק בשביל שהיה היצר גובר בהם היו עובדים עבודת גלולים, ולא היה הוא באותו דור ³היה רץ אחריה, והיו נקיט בשפולא גלימא. כי פאשר החוטא הוא חכם, ויודע שהוא חוטא, רק שהוא אינו יכול למשל על יצרו, הוא חפץ ואוהב שיבוא לו מונע עד שלא יוכל לחטא. אבל הסכל, אדרבא, אם יבוא לו מניעה, מסיר הוא המניעה, כי אינו יודע כמה גדול חטאו. ⁴לכך אומר: אלו הוית התם, לא היית עושה כמו שעושה החכם, שהוא חפץ שיבוא לו מניעה אל החטא, אבל אתה אם היה בא לך מניעה, כמו הגלימא שהיה מעכב עליך שלא לרוץ אחר העבודת גלולים, ⁵נקיטת אותו בידיך כדי שלא יעכב עליך לרוץ אחר עבודת גלולים. כי אין אתה חכם כל כך כמו באותו דור, שהם בודאי היו חכמים שיבוא להם מעכב שלא יחטאו, כי ידעו כמה גדול החטא, אבל אתה לא חכימת כלי האי. והוית נקיטת בשפולי גלימך שלא יעכב עליך מונע מן החוץ, והיית רץ אחר העבירה, הוא העבודת גלולים. ומזה תדע כי חכמים גדולים היו, רק בשביל שהיה יצרם מושל בהם.

ויש לדקדק, שאמר לו: מאחר דחכימת כלי האי, וכי חכמה גדולה יש בזה שאמר לו מהיכן שרו המוציא? ונראה, כי מפני שהיה רב אשי סובר, שהיו הראשונים טועים אחר העבודת גלולים, מחמת שהיו אומרים ⁶כי ההתחלה אי אפשר שתהיה אחת, שאם היה ההתחלה אחת, איך בא מזה רבי בעולם?! וכבר הסכימו על זה איזה 'הוקרים בתקמתם, כי מן דבר שהוא אחד, ⁷לא יבוא רק אחד, כי הרבוי, אשר יש בו דברים מחלקים, איך ישפע זה, מדבר שהוא אחד, דברים שהם ⁸מתחלפים, כמו שאי אפשר שישפע מן האש דבר שהוא חלוף, רק האש פועל חמימות, והמים פועלים קרירות, ולא תמצא שיהיה דבר אחד פועל שני דברים מתחלפים, כך אי אפשר שיבואו דברים מתחלפים מן אשר הוא אחד. ולפיכך גזרו בדתם, ⁹שההתחלות הם רבות, וכפי רבוי ההתחלות יבואו רבוי הנמצאים בעולם.

בפרק הקודם התבאר מדוע בישראל נמצא היצר הרע יותר מאשר בשאר האומות. עתה יש לשאול, למה חטא עבודה זרה היה מצוי יותר מאשר שאר החטאים? אמרו חכמים בפרק חלק, 'רב אשי סיים שיעורו כשהגיע לשלושה מלכים אין להם חלק לעולם הבא. אמר לתלמידיו, למחר נעסוק בחברינו. בא אליו מנשה ונראה לו בחלום, אמר לו חבריך וחברי אביך קראת לנו? מהיכן יש לבצוע מהפת בברכת המוציא? אמר לו רב אשי איני יודע. אמר לו, מהיכן לבצוע המוציא לא למדת וחברך קראת לנו?! אמר לו, למדי, ולמחר אדרוש בבית המדרש הלכה זו בשמך. אמר לו, הבציעה היא מהמקום בו מתחיל הפת לקרום, כלומר מלמעלה או מהצדדים. אמר לו רב אשי, מאחר שהייתם חכמים גדולים מדוע עבדתם עבודה זרה? אמר לו אם היית בומנינו, היית מרים שולי גלימתך ורץ אחר עבודה זרה. למחרת אמר רב אשי נפתח בגדולים. רצו חכמים לומר במאמר זה, כי רב אשי חשב, שהטעם שטעו ישראל בימי המלכים ללכת אחר עבודה זרה מפני שלא היו חכמים, ולא מפני יצר הרע שהיה מתגבר עליהם. השיב לו מנשה שהם היו חכמים גדולים, אלא שיצר הרע של עבודה זרה התגבר עליהם, ואם היה רב אשי בדורם, ¹היה נמשך לע"ז עד שהיה מרים שיפולי גלימתו ורץ אחריה. מהי משמעות הרמת שיפולי הגלימה? כאשר החוטא חכם, ויודע שהוא חוטא, אלא שאינו יכול לשלוט ביצרו, הוא שמח על כל דבר שמונע או מעכב בעדו מלחטוא. אבל הטיפש, אדרבא, אם יהיה דבר שמעכב אותו מלחטוא, הוא מסיר את המונע, כי אינו

ישראל חטאו בעבודה זרה מחמת היצר ולא מחסרון חכמה

רב אשי סבר, שישראל עבדו ע"ז מטעות מחשבתם שהריבוי אינו יכול להיות ממקור אחד

ביאורים

העולם מלא הפכים. אם-כן עולה השאלה כיצד ייתכן שמבורא אחד ימצאו כוחות שנראים הפוכים ומנוגדים לרצונו? מכאן, כפי שלמדנו אתמול, נוצרה הטעות השכלית של חלק מעובדי העבודה הזרה. מכל מקום הקושיה עדיין לא יושבה. איך מסבירים את הסתירות העצומות המצויות בעולם. היו פילוסופים שניסו לתרץ את הקושיה בכך שהקב"ה, שהוא אל אחד עם רצון אחד, ברא דבר אחד והוא השכל. השכל מהווה מציאות רוחנית מופשטת שאלוהים ברא. כיוון שהשכל הוא בודאי לא אלוהים בעצמו, נוצר באמצעותו גלגל, כוח שמניע את המציאות וגורם לתהליכים הקשורים לזמן להתרחש. כוח זה כבר אינו מגיע מאלוהים. הוא תוצאה של השכל. כאן הבעיה. מהשכל החלה תנועה שאינה מחויבת להיות אחדותית, כיוון שמקורה אינו מהבורא האחד. מכאן מובנים כל הסתירות וההפכים שיש בעולם.

גם מאמיני הייחוד, המאמינים באל אחד, הסתפקו בשאלה זו. חלק מחכמי ישראל הלכו בדרך זו כדי להסביר את הסתירות הקיימות בעולם. הקב"ה ברא נברא ראשוני, שכל עליון, וממנו השתלשלה כל הבריאה בתהליך מדורג. הנבראים לא נבראו מהבורא האחד, אלא השתלשלו מאחד מהנבראים. נברא הוא כבר אינו אחדותי כמו הבורא, ולכן אפילו יהיה זך ורוחני ביותר, הוא בעל מספר כוחות ולכן יכולים להיווצר ממנו דברים שונים, ואף מנוגדים זה מזה.

המהר"ל דוחה תשובה זאת בתוקף ובחריפות. הסיבה לכך היא שהמשמעות שלה היא הרסנית ביותר. לפי הסבר זה הקב"ה ברא רק דבר אחד בעולם, אך כל שאר הנבראים, כל תופעות הטבע והכוחות הנאבקים זה בזה בעולם, לא נוצרו ממנו והוא אינו מעורב כלל בבריאתם. זו טענה שאינה מתקבלת על דעת המאמין שהקב"ה הוא בורא העולם ויוצר כל, ואינה מתיישבת על ליבו. המחשבה שלא הקב"ה ברא חלקים מסוימים בעולם וממילא הוא אינו משגיח עליהם אלא כוח אחר, היא ממש מחשבה של עבודה זרה, ואסור להאמין בה. תפיסה זו אינה טעות צדדית ובלתי מזיקה במחשבת ישראל, אלא היא פוגעת ביסוד היסודות של אמונת ישראל. דעה זו עלולה להשפיע לרעה על המוני בית ישראל עד כדי גרימת נזק בל יסוער, ולכן ראוי לעוקרה מן העולם.

הרחבות

• השתלשלות בראש יהודי

וכבר מציאתי לאיזה אנשים שקבלו דעתם, במה שאמרו רבבי השתלשלות... כי הנמשך אחר זה הוא חטא. המהר"ל דוחה את דברי האוחזים בתורת ההשתלשלות (הוסבר בהרחבה בביאורים) מפני שאינה מכירה בהשגחת ה' בעולם. על פי תורת ההשתלשלות ישנם חוקי ברזל איתנים הקובעים את סדרי המציאות. לדעתם, העולם דומה למכונה אדירה הפועלת מעצמה ואינה מותירה מקום להשפעת הקב"ה על פעילותה.

רבי יוסף אלבו "גיר" את תורת ההשתלשלות. לדבריו, אכן העולם השתלשל מאת ה', אלא שהדבר נעשה על פי ציוויו. כראיה לדבריו כותב: "כי קיום השמים והארץ הוא על צד המצוה והאזהרה" [העיקרים ג, יג] רק מכוח ציוויו של ה' מתקיימים השמים והארץ. על פי דבריו העולם אכן משתלשל מהקב"ה אבל הוא גם מושגח וביניהם כלל אין סתירה. כל רגע ורגע הקב"ה מחייה כל פרט בעולם ובזה באה לידי ביטוי השגחת ה' בעולם.

בהקדמתו לספרנו, הבדיל המהר"ל בין בריאת העולם ליצירה של נגר. לאחר שגומר הנגר לבנות את יצירתו, היא תוסיף לעמוד על מקומה למרות שהוא כבר לא יהיה לצידה. לעומת זאת הקב"ה ברא את העולם ומוסיף בכל רגע ורגע להחיות ולקיים אותו, כפי שהביא העיקרים' שהשמים והארץ עומדים במאמרו. אם חלילה ה' היה מפסיק להשגיח על העולם אפילו רגע אחד הכל היה מפסיק להתקיים. יוצא אם-כן שבנקודה שורשית זו תואמים דברי ר"י אלבו לדברי המהר"ל ואין מחלוקת עקרונית ביניהם.

1' וְנִשְׂאָה זֹאת הַגְּדִילוֹ מְאֹד, עַד שֶׁקָּצַת חוֹקְרִים הִתִּירוּ סֶפֶק זֶה בְּאִמְרָם, כִּי מִן הַהִתְחַלָּה שֶׁהִיא אַחַת 2' שֶׁשָּׁפַע מֵאֲתוֹ שֶׁכֵּל אֶחָד, וְהִשְׁכֵּל הִזֶּה 3' מְשִׁיג עֲצָמוֹ 4' וּמְשִׁיג עֲלָתוֹ, וּבְמֵה שֶׁמְשִׁיג עֲלָתוֹ הַשָּׁפַע מְמַנּוֹ 5' גִּלְגֵּל, 6' וְזֶהוּ הַתְּחִלַּת הָרְבוּי. וְהָאֵרִיכוּ בְּדַבְרֵי אֱלֹהִים. וְהֵם בְּעֲצָמָם סִתְרוּ הִנָּחָה זֹאת וְדַמְיוֹן זֶה, וְסוּף סוּף נִשְׁאָרוּ בְּמִבּוּכָה, עִם קִבְלָתָם שֶׁהוּא יִתְבָּרַךְ אֶחָד, וְאֵין זִוְלָתוֹ, אִיךָ יִשְׁפַע מְמַנּוֹ הָרְבוּי? וְכָבֵד מְצִאתִי לְאִיזָה אֲנָשִׁים שֶׁקִּבְּלוּ דַעְתָּם, בְּמֵה שֶׁאֲמָרוּ 7' רְבוּי הַהִשְׁתַּלְשְׁלוֹת, וְהִמְשִׁיכוּ עַל זֶה דְּבָרֵי תוֹרָה.

וְאֹמֵר אֲנִי, כִּי הִנְמַשְׁף אַחַר זֶה הוּא חֲטָא 8' גְּדוֹל מְאֹד מְאֹד, כִּי שׁוֹלַל מֵאֲתוֹ יִתְבָּרַךְ בְּרִיאת כָּל הָעוֹלָם, וְיֹאמֵר שֶׁהָעוֹלָם הִזֶּה נִבְרָא עַל יְדֵי אֲמִצְעֵיִם, חֵס וְשְׁלוֹם לֹמֵר כֶּף, אוֹ לְהִרְהֵר כֶּף. שְׂאֵם כֶּף, שֶׁבְּרָא הָעוֹלָם עַל יְדֵי אֲמִצְעֵיִם, אֵם כֵּן כְּבוֹדוֹ מְסַלֶּקֶת מִן הָעוֹלָם הִזֶּה חֵס וְשְׁלוֹם, 9' וְנִתֵּן אוֹתוֹ לְאֲמִצְעֵיִם. כִּי אִיךָ אֲפֹשֵׁר לֹמֵר כִּי בְּרָא אוֹתוֹ עַל יְדֵי אֲמִצְעֵיִם, וְיִהְיֶה מְנַהֵג אוֹתוֹ הוּא יִתְבָּרַךְ בְּעֲצָמוֹ! דְּבַר זֶה לֹא יִקְבַּל הַשֶּׁכֵּל, וְאֵין לֶךְ 10' דַּמְיוֹן עֲבוּדָה זָרָה יוֹתֵר מְזֵה. חִי ה' אֲשֶׁר עָשָׂה לָנוּ הַנֶּפֶשׁ, כִּי הַמְדַבֵּר וְהַפּוֹנֶה אֶל דְּבָרִים אֱלֹהִים הוּא מְתַחִיב בְּנַפְשׁוֹ, וְרָאוּי לְאָבֵד וְלִסְלַק דַּעְתּוֹ מִן הָעוֹלָם.

לדעת הפילוסופים הריבוי מאחד בדרך ההשתלשלות

שיטת ההשתלשלות היא כפירה

1' בשאלה איך יתכנו בעולם נמצאים הפכיים, חקרו רבות. יש מן החוקרים שפתרו שאלה זו באומרם, שיש בורא אחד, 2' שיצר דבר רוחני אחד, ואותו נברא רוחני 3' מכיר עצמו 4' ומכיר את בוראו. אם כן הנברא מורכב משתי ידיעות, ידיעת עצמו וידיעת בוראו. אותו נברא רוחני ברא את 5' הגלגל העליון, שבו גרמי השמים העליונים, 6' ומתהליך זה נוצרו בעולם נבראים, שהם הפכיים האחד לשני. הם האריכו לברא את שיטתם, ואף סתרו אותה, ובסופו של דבר נשארו במבוכה, מכיוון שהם הסכימו שיש בורא אחד ואין לו שני, אם כן כיצד יבראו ממנו דברים הפכיים? וכבר ראיתי אנשים שקבלו את דעת הפילוסופים, 7' שהריבוי הוא תוצאה של השתלשלות הנבראים מהבורא, ובססו זאת על פי התורה.

ואני אומר, כי מי שמקבל דברים אלו חוטא חטא גדול מאוד מאוד, כי לפי דעה זו הקב"ה לא ברא את העולם, אלא העולם נברא על ידי אמצעייהם שבין הבורא לבין העולם, חס ושלום לומר דברים אלו או לחשוב כך. אם נאמר שהעולם נברא על ידי אמצעייהם, כבוד הקב"ה מסולק מהעולם הזה 8' ואין לו שליטה בו. כי איך יתכן לומר שהוא לא ברא את העולם והוא שולט בו? זה דבר שהשכל אינו מקבלו, ואין לך דבר שהוא 9' מדמיון בני האדם והוא עבודה זרה יותר מזה. חי ה' בוראנו, שהמדבר כך או החושב כך מתחייב בנפשו, וראוי לאבד דעה זו מן העולם.

ביאורים

המהר"ל ממשיך את הדיון בשאלה כיצד יצא הריבוי מאת הבורא היחיד, וכאן פותח הוא את תשובת 'מאמיני תורת משה'.

הקב"ה ברא את כל הנמצאים שיש בעולם. הוא לא ברא חומר שממנו השתלשלו כל הברואים, אלא הוא בעצמו ברא את כולם. אם-כן, מדוע יש סתירות והפכים במציאות? המהר"ל עונה תשובה עמוקה ומקורית. הקב"ה באמת ברא רק דבר אחד בעולם. הוא לא ברא כוחות וניגודים שונים, אלא מציאות אחת. אך המציאות שברא אינה יכולה להופיע בעולם באופן מושלם, כיוון שרק הבורא הוא אחדותי באופן מושלם. לכן הקב"ה ברא בעולם התחלה, ראשית, את החלק הראשון של אותה הבריאה. התחלה זו היא חלקית וחסרה. הקב"ה ברא חלק נוסף, שהוא נראה כהפוך לחלוטין ומתנגד לחלק הראשון, אך בעצם הוא משלימו. הנברא במהותו מוכרח להיות חסר, ולכן המהלך של בריאת חלק, ואח"כ בריאת השלמתו מובנה בסדר העולם.

למשל, אם אנחנו רוצים לבנות שעון צריך להתבונן על דרך פעולתו. השעון מורכב ממספר גלגלי שיניים שמסתובבים אחד בכיוון השונה בחברו. אך זו הדרך שהשעון יתפקד. במבט ראשון נראה שכל חלק הוא שונה ומנוגד לשני, אך רק בפעולתם יחד יוצרים הם דבר אחד ושלם.

המהר"ל מביא כדוגמה לכך את בריאת האדם. האדם השלם מורכב מאיש ואישה, ככתוב "וַיִּצְרָא אֱלֹהִים אֱתָהּ אֶת שְׂמֵם אָדָם" [בראשית ה, ב]. אך הקב"ה ברא את האיש ראשון ורק לאחר מכן ברא את האישה. במבט ראשון, נראה שהאיש והאישה אלו שני דברים שונים לגמרי. אפילו הפוכים. במבט שטחי זה נראה כריבוי. שיש כאן שני כוחות מנוגדים. מחשבה זו תוכל להביא לטעות שיש שני כוחות רוחניים שונים, שני אלים, שיצרו את האיש ואת האישה. אך זה רק במבט שטחי. מבט מעמיק מבין שהחיבור וההרמוניה בין האיש לאישה יוצרים מציאות חדשה ושלמה. למציאות זו כיוון הבורא יתברך. שניהם נוצרו על ידי אותו בורא אחדותי על מנת ליצור מציאות שלמה ומאוחדת. הריבוי הוא רק לעיני המתבונן במצב העכשווי, המפורד. אך המתבונן במבט על, יכול לראות איך כל הכוחות המנוגדים מובילים למציאות שלמה, לתיקון ולגאולת העולם. במבט זה כל הריבוי אינו סותר ומתנגש, אלא מכוון מלכתחילה כדי להפירות וליצור עולם אחד. לאחר שהמהלך הגדול יושלם במלואו גם האדם הפשוט יראה איך ש'ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד'.

הרחבות

• תפקיד החסרון

פי האדם נברא וצריך אליו השלמה, היא האשה... והדברים כמו שאמרנו. המהר"ל מדמה את בריאת האישה לבריאת העולם - בשניהם נברא תחילה דבר שלם שמסוגל עוד להתרומם. העולם הולך ומתעלה, ובאדם ההתעלות באה על ידי הקשר עם האישה (עיני ביאורים). ניתן היה לחשוב כי עדיף היה לברוא עולם שלם בלי חסרונות שבו הכל רק טוב, מחדש המהר"ל שהעולם נברא חסר באופן מכוון כדי לאפשר לו להתפתח: "כי בודאי אי אפשר שלא יהיה העולם נברא חסר, מצד כי העלול (הנברא) הוא חסר" [באר הגולה עמ' קכט].

הרב קוק כותב כי העולם נמצא בתהליך תמידי של התעלות: "ולעד לא תכלה הופעת ההתעלות, ותוספות האור העדן והחיים ההולכים ומתבססים, ומתמלאים תמיד ערך יותר גדול ונשגב" [אורות הקודש ב, עמ' תקכט] הרב קוק ממשיך ומבאר שתפקיד החיסרון הוא להוות תמריץ כדי להביא אותנו להיות יותר שלמים. במקומות נוספים מבאר הרב קוק שגם תהליך הגאולה מתקדם באופן זה: "בעתותי גאולה מתגברת חוצפה. וסער מתחולל הולך וזועף, פריצים אחר פריצים יפרצו, חוצפה מחוצפה תגדל... הסופות הללו יחוללו גשמי נדבה. ערפלי חשך אלו יהיו מכשירי אורים גדולים" ו"מאפל ומחשך עיני ערְרֵי תְרַאֲנֶה" [ישעיהו כח, יח] [אורות, עמודים קכב-קכג].

אך אֲנַחְנוּ הַמַּאֲמִינִים בְּתוֹרַת מֹשֶׁה, אֲנִי אֹמְרִים כִּי הוּא יִתְבַּרַךְ בְּרַא הַכֹּל. וְהִקְשִׁיָּא, אֵיךְ יִבְא הַרְבִּי מִן הָאֶחָד הַפְּשׁוּט? אֲנִי אֹמְרִים, כִּי מִן הַשֵּׁם יִתְבַּרַךְ, אֲשֶׁר הוּא אֶחָד [נִשְׁפַּע מִמֶּנּוּ דְבַר אֶחָד], וְהוּא רִאשִׁית הַבְּרִיאָה, וְאַחַר כֵּן הִשְׁפַּע עוֹד עַל הָרִאשִׁית. וְחִלּוֹק גְּדוֹל יֵשׁ, כִּי כְּאֲשֶׁר הָרִאשִׁית כְּבֵר נִמְצָא, אִזּוּ יִשְׁפַּע עַל זֶה עוֹד, שְׂאֵלוֹ הִשְׁפַּע מֵאֵתוֹ שְׁנֵי דְבָרִים כֹּל אֶחָד בְּפִנֵּי עֲצָמוֹ, הִיָּה קֶשֶׁה אֵיךְ יִשְׁפַּע מִן הָאֶחָד שְׁנֵי דְבָרִים מְחֻלְקִים. אֲבָל יִשְׁפַּע מִמֶּנּוּ דְבַר אֶחָד, וְהוּא רִאשִׁית הַבְּרִיאָה, וְאַחַר כֵּן הִשְׁפַּע עַל הָרִאשִׁית. וְהָרִי חֲלוּף וְרְבִי הַנִּמְצָאִים הֵם מִצַּד הַמְקַבֵּל, כִּי אִף כִּי מִן הָאֶחָד לֹא יִשְׁפַּע רַק אֶחָד, מִכֹּל מְקוֹם כְּאֲשֶׁר נִמְצָא הָאֶחָד אֲשֶׁר הוּא אֶחָד, אִזּוּ מִצַּד הַמְקַבֵּל אֲשֶׁר הוּא נִמְצָא עִתָּה שִׁיף תּוֹסֶפֶת, כְּאֲשֶׁר הַמְקַבֵּל רָאוּי אֵל מֵה שִׁיתוֹסֵף עָלָיו, וְלִכְּךָ הַכֹּל הוּא מִצַּד הַמְקַבֵּל. וְזֶה כִּי הַנְּבְרָא מִצַּד שֶׁהוּא עֵלּוּל, הוּא חֶסֶר, וְצָרִיף הַשְּׁלֵמָה. כִּי הָאֶדָם נְבְרָא וְצָרִיף אֵלָיו הַשְּׁלֵמָה, הִיא הָאִשָּׁה. וְדָבָר זֶה אֵי אֲפֶשֶׁר שִׁיָּהִי נְבְרָא הַשְּׁלֵמָתוֹ עִמּוֹ, וְלֹא יִהְיֶה חֶסֶר, אִם כֵּן הִיָּה הָעֵלּוּל שֶׁלֵּם בְּעֲצָמוֹ, וְדָבָר זֶה אֵי אֲפֶשֶׁר. רַק שֶׁנְּבְרָא חֶסֶר, וְהַשְּׁלֵם עַל יְדֵי דְבַר שֶׁהוּא עֵזֵר, כִּי הוּא חֶסֶר בְּעֲצָמוֹ כְּמוֹ שֶׁרָאוּי אֵל הָעֵלּוּל. וְדָבָר זֶה רְמִזּוֹ חֲכָמֵי אֲמַת בְּמִדְרַשׁ (פְּרָקִי דִר"א פְּרָק יב) בְּאֲמָרָם עַל בְּרִיאַת הָאִשָּׁה: לֹא טוֹב הָיִיתָ הָאֶדָם לְבִדּוֹ (בראשית ב, יח), וּפְרָשׁוֹ זְכוֹרֵנָם לְבִרְכָה, שְׂאֵם נְבְרָא אֶדָם בְּלֹא עֵזֵר הֵיוּ אֹמְרִים כִּי הוּא אֱלֹהִים. וְהַדְּבָרִים כְּמוֹ שֶׁאֲמַרְנוּ, כִּי הָעֵלּוּל בְּמֵה שֶׁהוּא עֵלּוּל יֵשׁ בּוֹ חֶסְרוֹן, וְדָבָר זֶה נִתְבָּאֵר בְּכַמְּהָ מְקוֹמוֹת, וְאִם לֹא הִיָּה הָאֶדָם צָרִיף לְעֵזֵר, אִם כֵּן לֹא הִיָּה עָלָיו דִּין עֵלּוּל. וְלְפִיכֵף כְּאֲשֶׁר נְבְרָא רִאשׁוֹנָה דְבַר אֶחָד, יֵשׁ כְּאֵן תּוֹסֶפֶת עָלָיו מֵה שֶׁהוּא הַשְּׁלֵמָתוֹ, כִּי לֹא נְבְרָא דְבַר שְׂלֵא יִהְיֶה צָרִיף אֵלָיו הַשְּׁלֵמָה, וְדָבָר זֶה הוּא הַרְבִּי אֲשֶׁר הוּא מִצַּד הַמְקַבֵּל.

אנו המאמינים בתורת משה אומרים, שהקב"ה הוא לבדו ברא הכל. על השאלה, כיצד יתכן שמהאחד ימצאו דברים רבים שהם הפכים זה לזה? אנו משיבים, שהקב"ה ברא דבר אחד, אשר הוא ראשית הבריאה, אולם ראשית זו חסרה, וכדי להשלימה ברא הקב"ה דבר נוסף. אם היינו אומרים שמתחילה ברא הקב"ה שני דברים נפרדים, היתה השאלה במקומה, איך יתכן שימצאו ממקור אחד שני דברים הפכיים. אולם אנו אומרים, שלאחר שנברא דבר אחד, נברא דבר נוסף להשלמתו, נמצא שהניגודים הנמצאים בעולם הם מצד הנבראים ולא מצד הבורא. ביאור הדבר, כל נברא, בעצם היותו נברא, אינו שלם אלא חסר, ובהיותו חסר הוא צריך דבר שישלים חסרונו. לא יתכן שנברא יהיה שלם, כי אם הנברא יהיה שלם הוא יהיה במדרגת הבורא, דבר שלא יתכן. לכן מאחר שכל נברא הוא חסר, צריך להיברא דבר המשלימו. דוגמא לדבר, האדם. האיש נברא תחילה חסר, והוא זקוק לדבר שישלים אותו, היא האישה. רעיון זה רמזו חכמים במדרש באמרם על בריאת האישה, לא טוב היות האדם לבדו, שאם היה נברא בלא האישה היו אומרים שהוא אלוה. כוונתם כמו שאמרנו, אם האדם אינו צריך השלמה הוא שלם, והשלם במדרגת הבורא. אבל כל נברא בעצם היותו נברא הוא חסר, ודבר זה בארנו בכמה מקומות. לכן כאשר נברא הדבר שהוא ההתחלה, נוקקה תחילה זו להשלמה, ומכאן הריבוי בעולם, אף שיש בהם דברים הפכיים זה לזה, והכל מצד הנבראים.

ביאורים

המהר"ל ממשיך את הדין בעניין כיצד יצא הרבוי מהבורא היחידי ומאמת את דבריו לאור דברי חז"ל.

הפסוק שפותח את התורה אומר כך: 'בראשית ברא אלוהים את השמים ואת הארץ'. המובן הפשוט של פסוק זה הוא שבתחילת הבריאה ברא הקב"ה את השמים והארץ.

חז"ל אינם מסתפקים בפירוש זה ונותנים משמעות נוספת למילה הראשונה. 'בראשית' אין פירושו רק תיאור זמן אלא בעיקר תיאור סיבה. דהיינו, לשם מה ברא אלוהים את כל העולם? המהר"ל מעמיק את השאלה לאור הדברים שלמדנו. חז"ל באו להשיב על השאלה שהעלינו. איך ייתכן עולם אחד שיש בו הפכים, שיש בו שמים ויש בו ארץ, שיש בו נשמת חיים ויש בו עפר מן האדמה. חז"ל הבינו שזו שאלה כה מרכזית, עד כדי כך שהפסוק הראשון בתורה בא לענות על שאלה זו.

יש דברים שהם יסודות העולם המקבלים ביטוי במילה 'ראשית'. הם היצירה הראשונה של הקב"ה, לאו דווקא במובן הכרונולוגי, שהם נבראו בנקודת זמן קודמת לאחרים, אלא שהם הבריאה העיקרית למענה ברא הקב"ה את העולם.

אותם דברים יסודיים הם המטרה של הבריאה, אך מכיוון שהם בדרגת נבראים ולא בדרגת הבורא בעצמו, הם נבראו חסרים. הם צריכים השלמה ופיתוח כדי להגיע לאחדות ולשלמות. כל העולם, על כל גווניו וכוחותיו, כל הבריאה כולה, משמשת כתוספת על גבם כדי ליצור השלמה ותיקון.

ממילא אין ריבוי בעולם אלא כל הסתירות וההפכים נבראו רק כדי להשלים את היסוד הראשוני. המציאות היא אחת ומושלמת. היא אחד שיצא מהאחד, אך זאת לא לעיני הנבראים, שרואים רק את החלקיות שבמציאות, אלא במבטו העליון של הבורא, וניתנת להבנה רק לאחר התבוננות מעמיקה.

שאלה זו של חז"ל והתשובות עליה יכוונו אותנו לדעת מה רצונו של הקב"ה בעולמו. מהו הדבר המרכזי שהקב"ה רוצה לגלות בעולם. כאשר נדע זאת, נכוון את כל כוחותינו לקידום אותו דבר ראשוני ויסודי, ובדרך זו נהיה שותפים בתיקון העולם וביצירת עולם שלם ומאוחד.

הרחבות

• "בראשית ברא"

רמזה התורה במלת בראשית ברא אלהים. המהר"ל מסביר את הרמז שבמילה בראשית. בנוגע לשאלה כלפי מה מתייחסת המילה בראשית נחלקו רש"י והרמב"ן. רש"י מבאר שאין הכוונה שבתחילה ברא אלוהים את השמים והארץ: "אם-כן תמה על עצמך, שהרי המים קדמו, שהרי כתיב ורוח אלהים מרחפת על פני המים, ועדיין לא גלה המקרא בריית המים מתי היתה, הא למדת שקדמו המים לארץ. ועוד שהשמים מאש ומים נבראו, על כרחך לא לימד המקרא סדר המוקדמים והמאוחרים כלום". על פי רש"י אין מנוס מלהסביר שהתורה מציינת בפסוק חלקים מאוחרים בבריאה: "ואם באת לפרשו כפשוטו כך פרשהו בראשית בריאת שמים וארץ - והארץ היתה תהו ובהו וחשך... כמו: בראשית ברא". כלומר, התורה מספרת מה היה כשהחל הקב"ה לברוא שמים וארץ. לעומת דברי רש"י, הרמב"ן מסביר את המילים כפשוטם: "ועתה שמע פירושי המקרא על פשוטו... הקב"ה ברא כל הנבראים מאפיסה מוחלטת - ואין אצלנו בלשון הקדש בהוצאת היש מן האין אלא לשון 'ברא'". לשונות אחרים כמו 'יצר' ו'עשה' מדברים על פיתוח ושכלול היש (מה שנברא וכבר קיים בעולם) למרכיבי העולם השונים. על פי הבנה זו מבאר הרמב"ן: "בתחלה ברא אלהים את השמים כי הוציא חומר שלהם מאין ואת הארץ שהוציא החומר שלה מאין" [בראשית א, א]. כלפי תחילת הבריאה השתמשה התורה במילה 'ברא' ומכאן ולהבא יש רק יצירה ועשיה.

המהר"ל המבואר 'קול חי'

וכבר מבאר בפרשת בראשית (בראשית רבה פרשה א, ד), העולם ומלואו לא נבראו אלא בזכות התורה, שנאמר (בראשית א, א): בראשית ברא אלהים, ואין ראשית אלא תורה, שנאמר (משלי ח, כב): ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו וגו'. רבי ברכיה אומר: בזכות משה נברא העולם, שנאמר: בראשית ברא אלהים, ואין ראשית אלא משה, שנאמר (דברים לג, כא): ויבא ראשית לו. רבי חייא בשם רבי מתנא אומר: בזכות ג' דברים נברא העולם: בזכות בכורים, בזכות מעשרות ובזכות חלה. בזכות בכורים, דכתיב: בראשית ברא אלהים, ואין ראשית אלא בכורים, דכתיב (שמות כג, יט): ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך. בזכות חלה, דכתיב: בראשית ברא אלהים, ואין ראשית אלא חלה, דכתיב (במדבר טו, ט): ראשית ערסתכם חלה תרימו וגו'. בזכות מעשרות, דכתיב: בראשית ברא אלהים, ואין ראשית אלא מעשרות, דכתיב (דברים יח, ד): ראשית דגנך וגו'. ובאור הענין הזה, כי הכל מודים שהעולם נברא בשביל שיש כאן התחלה, וכל התחלה היא יחידית, ולכן ראוי להיות נברא העולם מן השם יתברך, שמון האחד ישפע אחד, ובשביל אותה התחלה נברא הכל, על זה אומר, שנברא העולם בשבילו. כי כבר אמרנו שאי אפשר שיהיה העולם בלא השלמה, ולכן אם לא היה התחלה, לא היה אפשר להיות נברא הרבוי, כי לא יבואו דברים מתחלפים מן האחד פאשר אין כאן מקבל. אבל פאשר יש מקבל, הוא התחלה, מזה מתחדש הרבוי מן השם יתברך, כי אי אפשר שיהיה המקבל בלא השלמה, כמו שהתבאר. וכאשר נמצא התחלה יחידית מן היחיד, מעתה היה כאן מקבל מה שלא היה קדם, ועתה חשב שאר הבריאה תוספת והשלמה על המקבל. והרבי בא מן השם יתברך לא בענין אחר, עד שיקשה לך איך יבוא הרבוי מן האחד, אבל יבוא הרבוי מצד המקבל. ודבר זה רמזה התורה במלת בראשית ברא אלהים, כי הבי"ת של בראשית פרושה בשביל ראשית נברא הכל, כלומר פאשר יש כאן ראשית שהוא אחת, בשביל אותה התחלה שהיא אחת נברא הכל, מפני שהכל השלמה אל ה'דבר שהוא התחלה.

בפרשת בראשית נאמר: בראשית ברא אלוקים, היינו העולם ומלואו לא נבראו אלא בשביל דבר שהוא ראשית, ואין ראשית אלא תורה, שנאמר: ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו. רבי ברכיה אומר, בזכות משה נברא העולם, שנאמר: בראשית ברא אלוקים, ואין ראשית אלא משה, שנאמר: וירא ראשית לו. רבי חייא בשם רבי מתנא אומר, בזכות שלושה דברים נברא העולם: בזכות בכורים, בזכות מעשרות ובזכות חלה. בזכות בכורים שנאמר: בראשית ברא אלוקים, ואין ראשית אלא בכורים, שנאמר: ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלוקיך. בזכות חלה שנאמר: בראשית ברא אלוקים, ואין ראשית אלא חלה, שנאמר: ראשית עריסותיכם חלה תרימו. בזכות מעשרות, שנאמר: בראשית ברא אלוקים, ואין ראשית אלא מעשרות, שנאמר: ראשית דגנך תירשך ויצהרך, וראשית גז צאנך תתן לו. ביאור דרשה זו: אין מחלוקת שהעולם נברא ויש לו התחלה. ההתחלה היא בריאה של דבר אחד, כי מבורא אחד יבוא דבר אחד. אותה התחלה היא הדבר שבשבילו נברא העולם. מכיון שלא יתכן שאותה בריאה תהיה שלימה, כמו שבארנו, מוכרחת לה השלמה, אם כן הראשית החסרה היא סיבת הריבוי בעולם. בתחילת הבריאה נוצר דבר יחיד מבורא יחיד, מעתה קיים נברא שלא היה קודם לכן, ז"ל שאר הבריאה היא תוספת על אותו נברא ראשון שהוא עיקר העולם. גם אותה תוספת נבראה על ידי הבורא יוצר הראשית. מעתה לא יקשה לך כיצד יוצר אחד יוצר דברים רבים הפכים זה לזה, כי סיבת הריבוי וההפכים היא מצד הנבראים. רעיון זה רמזה התורה במילה בראשית שבפסוק בראשית ברא אלוקים. האות בית של בראשית משמעותה, בשביל ראשית נברא הכל. כלומר, כאשר יש ראשית אחת, בשביל אותה ראשית נברא כל השאר, וכל השאר הוא השלמה לאותה ראשית.

ביאורים

מהו העיקר אותו רצה הקב"ה להופיע בעולמו ושכל הבריאה כולה רק מגלה ומשלימה אותו?

התורה, היא יסוד הכל, כך סוברת הדעה הראשונה שמופיעה בגמרא. התורה היא הרעיון האלוהי הגדול, האידיאל הנצחי, מחשבתו של הקב"ה. אך רעיון לא יכול להישאר בגדר רעיון בלבד, גדול ככל שיהיה. הוא חייב להופיע במציאות ממשית על מנת שהוא יביא את עצמו לידי ביטוי. רעיון שנשאר במחשבה הוא חסר. כך גם בנוגע לתורה הקדושה. כדי שהתורה תתגלה ותתבטא חייבים שיווצר עולם כדי שהתורה לא תישאר בשמים אלא תופיע ותתקן את העולם. לשם כך יש ליצור יצר רע ויצר טוב, לברוא אדם, כדי שהתורה תכוון את אורחותיו, לבנות עולם שבו האדם יתהלך לאורה של התורה, יתמודד, יתעלה ויעלה את העולם כולו בזכותה.

לעומת זאת, הדעה השנייה סוברת שהעיקר הוא ישראל, שמשה רבינו הוא המובחר שבבניו. הקב"ה רצה שיהיה עם קדוש המחובר אליו בכל מאודו ונפשו. כדי שהעם הזה ידע איך לדבוק בקב"ה הוא צריך תורה שתנחה אותו במהלך חייו. לשם כך יש לברוא עולם שלם, מלא גויים וממלכות כדי שעם ישראל יתהלך בקרבו ויפיץ את אור ה', ויגלה שלמות הקשיים והפיתויים הוא נאמן לקב"ה ומוסיף לספר תהילתו.

לאמיתו של דבר, שתי הדעות הם שני צדדים של אותה מטבע, שהרי התורה היא הטבע שחוקק באופי של עם ישראל ואילו עם ישראל הוא העם היחידי שיכול להופיע את רצונו ומחשבתו של הקב"ה - התורה.

במבט מעמיק זה, אין העולם נראה כסותר ומלא הפכים, אלא אחדותי שמוביל לאותה השלמות לאורך כל ההיסטוריה, להתגלות התורה בעולם ולהופעת התורה בפועל במציאותו הנעלה של עם ישראל באופן שלם ומרומם בין קהילת העמים.

הרחבות

• תורה טובה לישראל

ופליגי, מהו הראשית הָזָה שְׁבִשְׁבִילוֹ הַכֹּל נִבְרָא. המדרש מסביר מהו הדבר עבורו נברא העולם. כמו המהר"ל גם הרב קוק מבאר את המדרש ואומר: "שמו (חז"ל) אל בריאת העולם שתי תכליות, התורה וישראל". לבריאה שתי מטרות, גילוי התורה מצד עצמה וההטבה לבריות שה' מטיב לישראל. על שני יסודות אלו עומד הרב קוק ומבאר: "ועל פי אלה שתי המטרות הכוללות בנויה שלמות האדם, בקיום התורה ותלמודה, והישרת המדות. כי לענין התכלית האחת שהיא בשביל התורה, כדי להשלים את התורה, אין השלמותה השלמה אמיתית כי אם כשנמצאים ב(חלק מ)הבריות (כאלה ש)הולכים על פי דרכה, ועושים מצותיה, ולומדים אותה לשמה. ולענין התכלית של קבלת הטובות מאתו יתברך, על זה תועיל הטבת המדות שראש כולן היא הענוה, ומגדרי הענוה הוא להכיר חסרונו, וכל מה שמכיר יותר חסרונו יהיה מקום שישלים אותו השם יתברך בטובו" [מדבר שור, עמוד צג].

המהר"ל נותן טעם מדוע פרשת מתן תורה ניתנה בין שתי פרשיות של דינים, בין פרשת מינוי דינים לפרשת משפטים: "ביאור זה, כי ראוי שיהיו המשפטים אחר עשרת הדברות, להורות על מעלת התורה. כי משפט הוא היושר בעצמו, שלא יעבור על היושר... כי אין דבר שהוא מתייחס להשם יתברך רק המשפט, דכתיב "כי המשפט לאלהים הוא" [דברים א, יז]" [תפארת ישראל מז]. התורה ניתנה בין שתי פרשיות העוסקות במשפט להורות שהיא תכליתה של המשפט הואיל וחוקי המשפט מגלים את הטוב הגנוז בתורה.

ופליגי, מהו הראשית הָזָה שְׁבִשְׁבִילוֹ הַכֹּל נִבְרָא. וְקָאָמֹר (בראשית רבה שם): בְּזִכּוֹת הַתּוֹרָה. כִּי הַתּוֹרָה שֶׁהִיא אֲשֶׁר לִי, הִיא בְּמַעֲלָה קִדְּם הַכֹּל, וְהִיא נִבְרָאת קִדְּם לְכָל, וְלִכְפֹּת כְּתִיב (משלי ה, כג): ה' קִנְיֵי רֵאשִׁית דְּרִכּוֹ קִדְּם מִפְּעֻלּוֹ מְאֹד. כִּי כָּל פּוֹעֵל דְּבַר מְאֹד, תְּחִלָּה נִמְצָא מְמוֹנָו סֵדֶר הַדְּבָר אֲשֶׁר הוּא רֹצֵה לַפְעֹל. לִכְךָ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אֲשֶׁר רֹצֵה לַפְעֹל הָעוֹלָם, בַּתְּחִלָּה הִיָּה נִמְצָא סֵדֶר הָעוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ בְּמִקּוֹם אַחֵר כִּי הַתּוֹרָה הוּא סֵדֶר הַנִּמְצָא וְהַנְּהַגְתּוֹ, וְדָבָר זֶה רֵאשִׁוֹן וְהַתְּחִלָּה. וְכֹאֲשֶׁר יֵשׁ הַתְּחִלָּה, אִזּוֹ נִבְרָא תּוֹסֶפֶת עַל הַדְּבָר שֶׁהוּא הַתְּחִלָּה, וְלֹא נִקְרָא זֶה רְבוּי, אַחֵר שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ כְּאֵן מְקַבֵּל.

וְרַבִּי בְּרַכְיָה סְבִירָא לֵיה, כִּי מוֹשֶׁה הוּא רֵאשִׁית, כִּי עֵקֶר הָעוֹלָם הֵם יִשְׂרָאֵל, וּמוֹשֶׁה הוּא עֵקֶר יִשְׂרָאֵל בְּמֵה שֶׁהַשְּׁלִים אֶת יִשְׂרָאֵל. וְיִשְׂרָאֵל הֵם רֵאשִׁית גַּם כֵּן, כְּדָכְתִּיב (ירמיה ב, ג): הַתּוֹרָה הוּא מִשְׁה מְקַבֵּל הַתּוֹרָה הוּא רֵאשִׁית תְּבוּאָתוֹ. וְלִפְיֵכָּ מוֹשֶׁה, שֶׁהוּא רֵאשִׁית יִשְׂרָאֵל גַּם כֵּן, לִכְךָ מוֹשֶׁה הוּא הַרֵאשִׁית הַגָּמוּר. וְיִרְאָה, כִּי אֵלּוּ ב' דְּבָרִים, הַתּוֹרָה וּמוֹשֶׁה, כִּי רֵאשִׁית הַתּוֹרָה לְמַעַלְתָּה שֶׁתְּהִיָּה הַתְּחִלָּה, לְמִר הַתּוֹרָה בְּעֶצְמָה הִיא הַתְּחִלָּה, וְלִמֹר הַמְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה, הוּא מוֹשֶׁה, רֵאשִׁית שֶׁיְהִיָּה הַתְּחִלָּה, מִפְּנֵי שֶׁאֵין הַתּוֹרָה רַק בְּשִׁבִיל הַמְקַבֵּל, וְאִם אֵין כְּאֵן מְקַבֵּל אֵין כְּאֵן תּוֹרָה. וְלִכְךָ הַמְקַבֵּל הַתּוֹרָה, הוּא מוֹשֶׁה, רֵאשִׁית שֶׁיְהִיָּה רֵאשִׁית וְהַתְּחִלָּה.

משה מקבל
התורה הוא
הראשית

נחלקו החכמים במדרש מהי אותה ראשית בשבילה נברא כל השאר. הדעה הראשונה היא, שבשביל התורה נברא הכל. התורה ר'וחנית, ומעלתה מעל כל שאר הנבראים, לכן היא הנברא הראשון, ומשום כך נאמר: ה' קני ראשית דרכו, קדם מפעליו מאז. כל מי שעושה דבר מסוים מתכנן תחילה את פעולותיו. כך גם הקב"ה, כאשר הוא התכוון לברוא את העולם, תחילה הוא יצר תכנית, אשר על פיה יברא העולם. דבר זה בארנו במקום אחר, שהתורה היא התכנית האלוקית לכל נברא בעולם. על כן התורה היא הראשית. וכאשר נמצא הראשית נבראו התוספות על אותה ראשית, ולכן אין זה נחשב כריבוי של הבורא אלא הריבוי מצד הנברא.

רבי ברכיה סובר, שההתחלה היא משה, כי עיקר הנבראים בעולם הם ישראל, ומשה הוא העיקר בישראל, כיון שהוא הנותן להם את צביונם המיוחד. גם ישראל נקראו ראשית, כמו שנאמר: קודש ישראל לה' ראשית תבואתו. לכן משה, שנחשב כראשית לישראל, הוא נחשב לראשית המוחלטת. נראה כי שתי הדעות שהוזכרו, שהתורה ומשה הם הראשית שבשבילה נברא העולם, מסכימות כי התורה מפני חשיבותה ראויה להיות הראשית אלא שדעה הראשונה התייחסה לתורה עצמה, והדעה השנייה התייחסה למשה מקבל התורה. משה ראוי להיחשב התחלה ועיקר לעולם, כי לתורה יש קיום בעולם רק אם יש מי שמקבל אותה. אם לא היה מי שיקבל את התורה אין צורך בתורה עצמה. לכן משה מקבל התורה ראוי להיחשב התחלה לעולם.

ביאורים

המהר"ל ממשיך בביאור דברי ר' חייא במדרש על המילה הראשונה בתורה, 'בראשית'.

ישנם שלוש מצוות שנקראו 'ראשית'. ביכורים, מעשרות וחלה. לדעת ר' חייא התורה בחרה לקרוא להם כך כדי לומר שבשבילם ברא אלוהים את השמים ואת הארץ, שהרי בראשית, בשביל הדברים שנקראו ראשית, ברא ה' את העולם. אמנם גם תרומה נקראת ראשית בכמה מקומות אך היא לא נכנסת לקבוצת המצוות שבשבילם נברא העולם. הסיבה לכך היא שיש בהם תכונה שאין בתרומה. כל המצוות הללו הם אב טיפוס לקבוצה שלמה מאותו הסוג. הם מייצגות שלוש קבוצות אשר מרכיבות את כל הנבראים בעולם.

במצוות הביכורים אנו מצווים לכורך גמי על הפרי הראשון שיוצא מהעץ. את הפרי הזה נעלה לבית המקדש ונביא לשליחו של הקב"ה, לכהן. הפרי הזה איננו תלוי בפירות האחרים. בין אם הוא הפרי היחיד שיצא ובין אם יצאו אלפי פירות נוספים, אנו נביא פרי זה. הביכורים מייצגים את הנבראים בעולם שעומדים בפני עצמם ואינם מחוברים לאף נברא אחר. אלו אותם יסודות בבריאה שמהם הכל מורכב.

מצוות מעשר היא לקיחת עשירית מהתבואה שנאספה ונתינתו לנציגי ה', הלוויים. אין מצווה לעשר אלא רק אחרי שאספנו את כל התבואה והיא נמצאת לפנינו. רק כאשר כל העומרים התקבצו יחד אנו מפרישים מעשר מהכל. אנחנו צריכים להמתין עד שכל התבואה תיאסף הואיל ולא מפרישים מכל עומר בנפרד. מצוות המעשר מייצגת את כל הנבראים בעולם שמחוברים אחד לשני אך כל אחד מהנבראים עדיין שומר על ייחודו וזהותו. כמו שולחן המורכב מעצים וברגים, אשר כל מרכיב שומר על זהותו אך תורם ביצירת השולחן שלפנינו.

מצוות הפרשת חלה היא הפרשת חלק מהעיסה ומסירתו לכהן. חיוב מצווה זו מתרחש רק כאשר חיברנו את הקמח הטחון עם המים, לשנו ויצרנו עיסה אחת מכל המרכיבים. רק כאשר העיסה מחוברת יחד ניתן להפריש חלה. מצוות החלה מייצגת את כל הנבראים בעולם שמורכבים מכמה חלקים אשר מאבדים את זהותם ומתחברים לדבר חדש. כמו שבעיסה שלפנינו, איננו רואים קמח ומים אלא יצירה חדשה שנעשתה משניהם והיא העיסה, כך נבראים רבים בעולם מורכבים מחלקים שונים הנהפכים לדבר אחד.

אלו שלוש הקבוצות המרכיבות את כל העולם בו אנו חיים. ומצוות אלו הן הבסיס שעל גביו כל העולם נברא, כהשלמה ל'ראשית' שבכל סוג, וכמו שימשיך המהר"ל לבאר בימים הבאים.

הרחבות

• העולם הרוחני

בזכות ג' דברים נברא העולם. המהר"ל מבאר שהעולם נברא בזכות מעשר חלה וביכורים, ומלמד על האחדות המופיעה במציאות דרכם (עיין ביאורים). הרב קוק מוסיף כי על ידי מצוות המעשר מעריך האדם נכונה את חשיבות הצד הרוחני באדם ובאומה: "מעשר שני אינו ניתן לאחרים כי אם בעלים אוכלים אותו בקדושה לפני ה'". והוא להעיר שכשם שבכלל האומה צריכים שימצאו אנשים מיוחדים עובדים עבודת הקדש שהם מיישבי עולם באמת, שעל כן ראוי להכיר הספקת צרכיהם לחובה קדושה, כן יש באדם עצמו, בכל אחד ואחד צדו הרוחני השכלי, וזה הכח הוא הכחן הפרטי ראוי להכירו לטוב" [עין איה, מעשר שני יט]. בדומה לכך כתב במקום אחר: "המצוה הראשית המחזקת את כל אושר הכלל כולו, בהיותה לברית בין המיוחדים לעבודת ה' שבט הלוי ובין כל העם כולו" [עין איה ברכות ב, ו, יב].

מצוות ביכורים, יחד עם עוד מצוות רבות, הינה מצווה חקלאית. ריבוי העיסוק במצוות מסוג זה מעיד על כך שפרנסתם של ישראל מגיעה בעיקר מעבודת אדמתם ויבולה. בניגוד לעמים אחרים עבורם עבודת האדמה נתפסת כדבר פחות. המסר העולה מתוך כך הוא שישיראל אינם צריכים לקלוט רשמים מהחוץ, הואיל וכל הכישרונות בעולם כבר נמצאים באופן פנימי בישראל [אורות ישראל ה, ב]. לכן אומר הרב קוק שלישראל יש אפשרות להתרכז יותר במצוות התלויות בארץ ובעבודת האדמה, "חפץ ה' הוא שיהיו ישראל נטועים על אדמתם הנאים וזנונים מטוב ארצם, איש תחת גפנו ותחת תאנתו" [עין איה, ביכורים כז].

ורבי חייא בשם רבי מתנא סבירא ליה, פי בזכות ג' דברים נברא העולם. ויש לדקדק, למה לא זכר גם כן בזכות תרומה, שהרי התרומה נקרא גם כן בכמה מקומות ראשית? אבל פרוש אלו ג' מצוות, שהם: בכורים, מעשרות, חלה, הבכורים, כְּאֲשֶׁר נִשְׁלַם הַפְּרִי בְּעֶצְמוֹ, והוא 'בכור שלו', והוא ראשית² אֶחָד. והמעשר, כְּאֲשֶׁר נִגְמַר מִלְּאֲכַת הַתְּבוּאָה, דְּהֵינּוּ אַחַר הַמְּרוּחַ בְּפִי, וְזֶהוּ גַם כֵּן רֵאשִׁית. והחלה הוא כְּאֲשֶׁר 'נִתְגַלְגַּל הָעֶסָה. וְכֵאֲשֶׁר תִּעֲנֶן תִּמְצָא אֵלּוּ ג' מִצְוֹת מְחֻלְקוֹת, דְּהֵינּוּ, בְּכוֹרִים כְּאֲשֶׁר רוּאָה תִּאָּנָה שְׁבִפְרָה בְּלֶבֶד, אִף שֶׁהִיא יְחִידִית, כּוֹרֵךְ עָלֶיהָ גָּמִי לְסִימָן, אִף שְׂאִין לֶה צְרוּף אֶל אַחַר. אֲבָל מְעַשֵּׂר, דְּהֵינּוּ כְּשֶׁנִּתְקַבֵּץ בְּיַחַד פֶּשֶׁהָעֵמִיד כְּרִי. וְחִלָּה, כְּשֶׁנִּתְחַבֵּר וְנִתְגַלְגַּל בְּיַחַד, וְהַדְּבָק לְגִמְרִי. וְכֵף הוּא בְּפִנֵי עֶצְמוֹ. וְאַחַר כֵּף הַנְּבִרָאִים אֲשֶׁר הֵם 'מְצֻטְרָפִים בְּיַחַד, וְיֵשׁ לָהֶם הַקְּבוּץ בְּיַחַד, אִף שְׂאִין כָּאֵן עָרוּב בְּיַחַד. וְאַחַר כֵּף אוֹתָם אֲשֶׁר הֵם מִתְחַבְּרִים לְגִמְרִי בְּהַרְפָּה גְּמוּרָה. הֵנָּה אֵלּוּ ג' דְּבָרִים: הָרֵאשׁוֹן, הוּא רְחוּק מִן הַרְפָּה, אֲבָל הַשְּׂנִית, יֵשׁ בּוֹ קִצְתַּת הַרְפָּה, וְנִקְרָא זֶה הַרְפָּה שְׂכֵנִית, רוּצָה לוֹמַר שְׂמִתְחַבְּרִים יַחַד כְּמוֹ הַשְּׂכֵנִים אֲשֶׁר הֵם מִתְחַבְּרִים יַחַד, וְאֵין כָּאֵן עָרוּב. הַרְפָּה הַשְּׂלִישִׁית הוּא הַרְפָּה מְזֻגִית, שְׂנִתְמַזְגָה וְנִתְחַבְּרָה יַחַד לְגִמְרִי, עַד שֶׁהוּא דְּבָר אֶחָד.

רבי חייא בשם רב מתנא סובר, שבזכות שלושה דברים, ביכורים, מעשר וחלה נברא העולם. יש להבין מדוע לא הזכיר גם תרומה, הרי גם התרומה נקראת ראשית בכמה מקומות? הטעם לכך ששלושת המצוות שהוזכרו, יש להן ייחודיות של ראשית. הביכורים, כאשר הפרי הושלם, והוא 'הבכור שבין הפירות, זהו סוג אחד של ראשית. המעשר כאשר נגמרה מלאכת הכנת התבואה, כי חיוב מעשר הוא רק אחר מרוח התבואה, לאחר³ שעשה ממנה ערימה בשדה, גם זה נקרא ראשית, דהיינו גמר התבואה. החלה גם היא ראשית, כאשר⁴ העיסה מוכנה. לכשתעייין בשלושת המצוות האלו תמצא, כי הן שלוש מצוות שונות, כלומר הביכורים היא ראשית של יחידה בודדת, בלי צירוף אל שום דבר אחר. כי הביכורים הם כאשר רואה את הפרי היחיד שביכר, וכורך עליו גמי. המעשר הוא צירוף של חלקים, כאשר מעמיד את הערימה של התבואה בשדה. וחלה, כאשר חבר לגמרי את כל היחידים לדבר אחד. כך היה גם 'תהליך הבריאה. תחילה נבראו⁶ היסודות הפשוטים, שכל אחד מהם עומד בפני עצמו. אחר כך נבראו הנבראים אשר הם⁷ בנויים מהתקבץ כמה יסודות, אף שאינם מורכבים יחד. ואחר כך הנבראים אשר הם מורכבים ומחוברים לדבר אחד. הנה לפניך שלושה דברים: הראשון אינו מורכב כלל, השני יש בו מקצת מהרכבה, נקרא הרכבה שכנית, דהיינו כמו השכנים שנמצאים יחד אבל כל אחד עומד בפני עצמו ואינם מעורבים. השלישי, הרכבה מזגית שהתמזגו כולם לדבר אחד.

ביכורים,
מעשרות וחלה,
כנגד הבריאה,
הם ראשית

ביאורים

לאחר שהבחין המהר"ל בין מצוות ביכורים, מעשרות וחלה מצד השלב המחייב בהפרשתם שמייצג את חלקי העולם - הפשוטים, המורכבים במקצת והמורכבים לגמרי, מבחין המהר"ל בין שלש מצוות אלה מצד הכמות הנדרשת להפרשה בכל מצווה מהן.

ביכורים צריך להפריש דווקא את הפרי הראשון שיצא מאותו סוג פרי. אין צורך בכמות מינימאלית של פירות אלא הפרי הראשון מחויב בהבאת ביכורים, גם אם לא יצמחו פירות נוספים חוץ ממנו, וכל השאר פטורים. זוהי המצווה שכנגד יסודות הבריאה שעומדים בפני עצמם.

במצוות המעשר אנו מחויבים להפריש דווקא עשירית. לשם כך אנו זקוקים לעשרה חלקים. כל חלק של מעשר שמופרש מקבל את ערכו רק מכוח תשעת החלקים הנוספים. למשל, מפרי אחד יפרישו עשירית מהפרי, מעשרה פירות יפרישו פרי אחד. החיבור בין החלקים אינו צריך להיות מוחלט אלא די שיקראו קבוצה אחת. מצווה זו היא כנגד הנבראים שמורכבים מכמה חלקים ששומרים על זהותם.

במצוות חלה אנו מחויבים להפריש דווקא החל מכמות של עשירית האיפה. יש שיעור מוגדר ממנו צריך להפריש. שיעור שחלקיו דבוקים ומחוברים זה לזה. מצווה זו היא כנגד הנבראים המורכבים מכמה חלקים הנהפכים לאחד.

דבריו אלו של המהר"ל מבארים מדוע מצוות התרומה אינה נכללת באלו המצוות למרות שגם היא נקראת 'ראשית'. הסיבה לכך היא שאין שיעור מוגדר להפרשת תרומה. אמנם חכמים חילקו שיש התורם בעין יפה, יש בעין בינונית ויש בעין רעה, אך מדאורייתא מספיק להפריש בכלשהו על מנת שנצא ידי חובת מצוות התרומה. לכן היא איננה נכנסת ל'מועדון' המצוות שבשבילם נברא העולם. את משמעות הדברים המהר"ל יברר בהמשך דבריו.

הרחבות

• אחריות על אחדות ישראל

מצוות חלה אינו כף, מפני כי מצוה זאת היא נגד הבריאה שמתחבר הכל יחד. המהר"ל כותב שמצוות חלה מורה על אחדות הבריאה. נתבונן מעט בפסוקי התורה המתייחסים למצוות החלה: "בבאכם אל הארץ... ראשית ערסתכם חלה תרימו תרומה כתרומת גרן כן תרימו אתה... מראשית ערסתכם תתנו לה" (במדבר טו, יח-כא).

רבי קלונימוס קלמן הלוי דרש את הפסוקים: 'בבואכם אל הארץ' מסמל את תחילת צעידתו של האדם בעולם בו הוא מתחיל לקבל עליו עול מלכות שמים. 'חלה' היא לשון 'תפילה', בדומה ל'ויחל משה' [שמות לב, יא]. המילה 'גורן' דומה למילה 'גרון', ורומזת לתפילה שהיא בגרון. 'מראשית ערסתכם' מיד כשקם ממיטתו בבוקר.

ומפרש המאור ושמש: "שתיכף מראשית שתקומו מהמטה בבוקר בבוקר - תיכף תתפללו בעד כל ישראל שיהיו בריאים ויהיו להם כל טוב, כמו שהיה נוהג הרב הקדוש איש אלהים המנוח מו"ה משולם זושא זצוק"ל שהיה אומר בבוקר בבוקר תיכף בקומו ממטתו 'צפרא טבא על כל ישראל' (בוקר טוב לכל ישראל), וברכות ותפילות בעדם. וזהו תתנו לה' תרומה לדורותיכם, דהיינו בעד כל הדורות ישראל שירומו וינשאו עד למעלה למעלה" [מאור ושמש, שלח, בשם רבי מנחם מנדל מרימינוב].

וְכָל מִצְוָה וּמִצְוָה מֵאֵלֹהֵי ג' מִצְוֹת יֵשׁ לָהּ שְׁעוֹר הָרְאוּי לְכָל אֶחָד. שְׁהָרִי מִצְוֹת בְּכוֹרִים כְּאֲשֶׁר רוּאָה תְּאֵנָה אַחַת, עוֹשָׂה סִמּוֹן שֶׁהוּא לְבִכּוּרִים (ביכורים ג, א), וְאֶפְלוּ אֵין כָּאֵן כָּלֵל יוֹתֵר מִן אוֹתוֹ פְּרִי, הוּא נֶעֱשֶׂה בְּכוֹרִים, וְאֵין צָרִיף שִׁיְהִי לּוֹ חֲבוּר עִם שְׂאֵר פְּרוֹת, 'רַק אִם יֵשׁ שְׂאֵר פְּרוֹת הֵם פְּטוּרִים מִן הַבְּכוֹרִים, שְׂאִינָם רְאִשִׁית. וּמִכָּל מְקוֹם, אֵין צָרִיף כָּאֵן קְבוּץ פְּרוֹת כָּלֵל, כִּי הַבְּכוֹרִים נִגְדָּה הַבְּרִיאָה שֶׁהֵם הַפְּשׁוּטִים, אֲשֶׁר אֵין לָהֶם חֲבוּר בְּיַחַד. אֲבָל הַמַּעֲשֵׂר, שֶׁהוּא אֶחָד מֵעֲשָׂרָה, וְהֵנָּה צָרִיף חֲבוּר עֲשָׂרָה לְמַעֲשֵׂר, וְאִז חָיֵב בְּמַעֲשֵׂר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נִגְדָּה הַבְּרִיאָה שִׁישׁ לְמִצְוִיאוֹתָן הַחֲבוּר בְּיַחַד, אֶף עַל גַּב שְׂאִין כָּאֵן עָרִיב גְּמוּר, מִכָּל מְקוֹם הוּא חֲבוּר בְּכֹמָה, וְאֵינוֹ הִרְכָּבָה גְּמוּרָה. אֲמָנָם מִצְוֹת חֲלָה אֵינוֹ כֶּף, מִפְּנֵי כִי מִצְוָה זֹאת הִיא נִגְדָּה הַבְּרִיאָה שֶׁמִּתְחַבֵּר הַכֵּל יַחַד. וּבְנֻדָּאֵי אֵין סִפְק כִּי הַבְּרִיאָה הַפְּשׁוּטָה וְאֵין בָּהּ הִרְכָּבָה הִיא קִדְם, וְאַחַר כֶּף הַבְּרִיאָה שִׁישׁ בָּהּ קִצַּת הִרְכָּבָה, וְאַחַר כֶּף הַבְּרִיאָה שֶׁהִיא הִרְכָּבָה גְּמוּרָה. וְלִכְפֵּי מִצְוֹת בְּכוֹרִים תְּחִלָּה, וְאַחַר כֶּף מִצְוֹת הַמַּעֲשֵׂר, וְאַחַר כֶּף מִצְוֹת הַחֲלָה, שֶׁכָּל הִרְכָּבָה הִיא בְּאַחֲרוֹנָה.

[החייבים השונים של ביכורים, מעשר וחלה, כנגד חלקי הבריאה]

לכל אחת משלושת המצוות יש שיעור אחר בחיוב המצווה. ביכורים, כאשר רואה תאנה אחת, עושה בה סימן שהיא לביכורים. גם אם אין עוד תאנים בעץ, אותה תאנה היא בכורים, ואין צורך בחיבור בין תאנת הביכורים לתאנים נוספות, ¹אלא שאם יש תאנים נוספות אינן ביכורים, מפני שאין הן ראשית. בכל אופן אין צורך במצווה זו לכמה פירות, כי מצוות הביכורים היא כנגד בריאת היסודות הפשוטים שאין להם חיבור האחד אל השני. מצוות המעשר היא כאשר יש כאן עשרה, וצריך חיבור של עשרת הפרטים יחד כדי להתחייב במעשר. מצווה זו כנגד הבריאה השניה של ההרכבה השכנית, מצד אחד אין כאן הרכבה מוחלטת, אבל יש כאן חבור ³במובן מסוים. מצוות חלה שונה, היא כנגד הבריאה המורכבת, שהכל מתחבר לדבר אחד. אין ספק שהבריאה של היסודות הפשוטים היא ראשונה, אחר כך הבריאה שיש בה הרכבה מסוימת, ואחר כך הבריאה של ההרכבה הגמורה. לכן תחילה מצוות ביכורים, אחר כך המעשר ולבסוף החלה, שהיא ההרכבה האחרונה.

